

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

VOLUM PRIMER

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

INDEX

VOLUM PRIMER.

NOTA PRELIMINAR	9.
INTRODUCCIÓ	14.
PART I - MARC METODOLÒGIC I HISTORIOGRÀFIC.	
CAPITOL 1 - FONTS DOCUMENTALS I METODOLOGIA	26.
1.1- LES REFERÈNCIES DOCUMENTALS	27.
1.1.1- FONTS BASE. BAPTISMES.....	27.
1.1.2- FONTS BASE. MATRIMONIS.....	28.
1.1.3- FONTS COMPLEMENTÀRIES.....	28.
1.1.4- PROTOCOLS NOTARIALS.....	29.
1.2- COMENTARI I VALORACIÓ DEL CONTINGUT	29.
1.2.1- IDENTIFICACIÓ DEL NOU NAT.....	33.
1.2.2- IDENTIFICACIÓ DELS PARES.....	34.
1.2.3- ALTRES DADES.....	35.
1.2.4- IDENTIFICACIÓ DELS CONTRAENTS.....	35.
1.2.5- IDENTIFICACIÓ DELS PARES DELS NUVIS.....	37.
1.2.6- ALTRES INFORMACIONS.....	38.
1.3- METODOLOGIA	39.
CAPITOL 2- LA POBLACIÓ DE LES ESPANYES AL SEGLE XVI: UNA MONARQUIA DEMOGRÀFICAMENT PLURAL	46.
2.1- GALÍCIA, EN ELS LÍMITS DE LA SATURACIÓ	49.
2.2- PAIS BASC I NAVARRA, UNA TRAJECTÒRIA PAUSADA	54.

2.3- EL REGNE DE CASTELLA, ENTRE LA REALITAT I EL DESIG	61.
2.4- EXTREMADURA, EL PES DE LA SOCIETAT SENYORIAL.....	78.
2.5- ANDALUSIA, LA TERRA DE LES ANADES I VINGUDES	85.
2.6- EL REGNE DE MÚRCIA, UN MÓN PER OMLIR.	93.
2.7- EL REGNE DE VALÈNCIA, UNA SOCIETAT FRAGMENTADA ..	99
2.8- EL REGNE D'ARAGÓ, UN EXPANDIMENT INUSUAL .	106
2.9- EL PRINCIPAT CATALÀ, LA TRAJECTÒRIA D'UN REDREÇ .	115
2.10- CONCLUSIONS .	126
QUADRES DE LA PRIMERA PART	133
 PART II - LA VIDA...	
CAPITOL 3- LA POBLACIÓ DE LLEIDA AL SEGLE XVI A TRAVES DE FOGATGES I CENSOS GENERALS	138
CAPITOL 4- ELS COMPTES DE LA VIDA ELS NAIXEMENTS	155
4.1- LES TRAJECTÒRIES	157
4.1.1- EL LLARG CAMÍ SECULAR UN CREIXEMENT ALENTIT? ..	157
4.1.2- PAS A PAS A TRAVÉS DEL SEGLE LATONIA DEL TEMPS CURT.	166
4.1.3- A LA REPRESA D'UN VELL MÈTODE ELS ANYS AGRARIS I ELS MOVIMENTS CONJUNTURALS ..	167
4.2- ELS COMPORTEMENTS	173
4.2.1- UNA PRIMERA CARACTERITZACIÓ DELS NASCUTS SEXE I GEMELITAT	173
4.2.2- EL CICLE ESTACIONAL DE LA FECUNDITAT I LA NATALITAT	175

4.2.3- SOTA EL PES D'UNA SOCIETAT POBRA: ELS FILLS DE "PARES IGNORATS"	181.
4.2.3.1- QUANTS VAN SER ELS NADONS DE LLEIDA SENSE PARE CONEGUT?	185.
4.2.3.2- ELS MESOS MÉS PERILLOSOS	192.
4.2.4- SOTA EL PES D'UNA SOCIETAT INTOLERANT: ELS BAPTISMES PER CONVERSIÓ	195.
4.3- CONCLUSIONS	200.
CAPÍTOL 5- LA LEGITIMACIÓ DE L'AMOR I LA VIDA FAMILIAR	207.
5.1- ELS CASAMENTS LES OSCIL·LACIONS DE L'ESTABILITAT	209
5.2- EL CICLE ESTACIONAL DE LA NUPCIALITAT	214.
5.3- LES BASES DE LA VIDA FAMILIAR	219.
5.3.1- LA REGULACIÓ LEGAL DEL MATRIMONI	220.
5.3.2- EL MATRIMONI, UN AFER PER A GENT SOLTERA	227.
5.3.3- NI MASSA JOVES, NI TOT JUST VELLS	232.
5.3.4- POQUES CRIATURES A CADA CASA	241
5.4- LA DONA, UNA PEÇA CLAU DE L'ORDRE SOCIAL	249.
5.5- CONCLUSIONS	259.
CAPÍTOL 6- LA PROXIMITAT DE LA MORT	265.
6.1- ELS PARES I EL CASAMENT DELS FILLS UNA ABSÈNCIA NOTABLE	271.
6.2- LA FRAGILITAT DEL VINCLE CONJUGAL	277.
6.3- CONCLUSIONS	286.
CAPÍTOL 7 - ELS NOUVINGUTS	290.
7.1- LES ONADES DE LA IMMIGRACIÓ EL EL TEMPS	296.
7.2- D'ON VENIEN ELS FORASTERS?	301
7.3- UN CAS PARTICULAR: ELS FRANCESOS	308.

7.4- CONCLUSIONS.....	314.
QUADRES, GRÀFIQUES I MAPES DE LA SEGONA PART.....	320.

VOLUM SEGON.

PART III - ... I EL TREBALL.

CAPÍTOL 8 - EL MÓN DEL TREBALL	394
8.1- ELS TREBALLS I LES RELACIONS HUMANES	403
8.1.1- L'ÈLIT URBANA, UN BLOC SOCIAL DE PODER	406.
8.1.2- LA PAGESIA, LA GRAN MAJORIA	410.
8.1.3- ELS ARTESANS, LA SEGONA FORÇA DEMOGRÀFICA DE LA CIUTAT.....	414.
8.1.4- ELS SERVEIS, UNA MIGRADESA IMPRESCINDIBLE	421.
8.1.5- ELS ECLESIASTICS, UNA IMPORTANT MINORIA.....	424
8.1.6- UN MÓN EN ORDRE?	427
8.2- LA DISTRIBUCIÓ DELS TREBALLS ENTRE LOCALS I FORANIS.....	431
8.3- SOCIETAT I GEOGRAFIA URBANA.....	443.
8.3.1- LES AGLOMERACIONS URBANES	446.
8.3.2- ESPAI URBÀ I ESTRUCTURA DE CLASSES.....	453.
8.4- CONCLUSIONS.....	459.
CAPÍTOL 9- EL PES DE LES CONTINUITATS.....	467.
9.1- UN MERCAT MATRIMONIAL OBERT?.....	471
9.2- EL CASAMENT, UN AFER DE FAMÍLIA.....	479
9.3- CONCLUSIONS.....	490.
QUADRES I PLÀNOLS DE LA TERCERA PART	495.

CONCLUSIONS GENERALS	520
APÈNDIXS ESTADÍSTICS I GRÀFICS	548
BIBLIOGRAFIA	648
1- TEORIA I METODOLOGIA ..	649
2- HISTÒRIA GENERAL ..	661
3- HISTÒRIA D'ESPANYA ..	672
4- HISTÒRIA DE CATALUNYA	708
5- HISTÒRIA DE LLEIDA	719
INDEXS DE QUADRES, GRÀFICS I APÈNDIXS ESTADÍSTICS I GRÀFICS	724

A Fernando

*tu es alors
une absence de vie
qui se rappelle à ma mémoire
et coule dans mes larmes
en cet impossible désir
te voir te toucher te sentir
ne jamais t'oublier
il reste de rêver*

a Pepita

*para mi corazón hasta la muerte
para mi libertad hasta la vida
desde mi boca hasta el silencio
lo que estaba dormido sobre la arena*

"Esta es la recompensa que busco, que mis esfuerzos sean recibidos con indulgencia hasta el momento en que esta descripción mía sea refutada por otra mejor"

(Sir W. Raleigh, **History of the World**, 1614)

NOTA PRELIMINAR

NOTA PRELIMINAR.

Aquesta tesi, com totes, és producte d'una, més o menys, accelerada obligació acadèmica, abans que d'una reposada i silent tasca d'aprofundiment en la comprensió de les complexes estructures que els homes i les dones dels temps passats van anar teixint en el decurs de la seva vida quotidiana. Però, per sobre dels deures, tots ens movem per compromisos vitals que són els veritables configuradors de la nostra història. Aquest treball, sens dubte, és fruit, principalment, d'un inesborrable compromís moral que vaig adquirir amb els amics que em van obsequiar amb una memorable nit d'un 9 de març. Gràcies a Antònio, Carme, Eugènia, Ferran, Isabel, Javier, Josep, Montse, Pepita, Ramon, Ramona, Roberto, Teresa i Toni perquè amb empentes així les més dures empreses sempre es podran convertir en el més planer dels camins.

Però, un cop en ruta, com tota obra humana, el resultat final és producte d'un treball fet a partir de moltes petites engrunes de col·laboració intel·lectual, de discussió de plantejaments i de detalls, de suggerències, de correccions i dures rectificacions, d'ajudes demanades i altres inesperades i sobre tot, d'afecte i comprensió. Omitir als qui són part ineludible de les coses bones que té aquest treball seria inacceptable per la meua part.

A Roberto Fernández li he d'agrair la direcció de la investigació, però, aquest és, probablement, sols un afer puntual més en un molt llarg camí de treball, de rigor, d'exigència, de debat i d'amistat des que era una estudiant més de primer curs allà per l'any 80. És tota una dilatada trajectòria a la recerca del coneixement i de la reflexió sobre

l'home com a individu i com a ser social la que ens ha aportat a tots els que amb ell treballem, trajectòria que és part d'un bagatge vital, ja, ineludible. Són tantes les hores de puntillista dedicació al treball ben fet que difícilment es poden agrair en tan breus mots.

De manera molt especial i plena d'admiraació i afecte, he de fer constar el meu deute amb amics i, a la vegada, mestres i col·laboradors directes en l'elaboració del treball. A Ricardo García Cárcel, autèntic co-director de la tesi, per tantes aportacions suggerents en la discussió d'algunes matèries, pel seu suport sempre oportu i per concedir-me l'immerescut privilegi de la seva amistat. A Xavier Roigé, per la seva sempre exhaustiva i entregada ajuda. El seu treball m'ha ofert una insubstituïble guia i la seva manera de fer, un model i a Francesc Nadal el més tenaç davant el dubte i a qui, massa sovint, trobarem en falta.

A Antonio Jové, el cervell informàtic de la meua tesi i moltes coses més. Han estat llargues i dures les tardes que hem compartit davant una màquina no sempre fàcil de tractar i a qui sempre trobava la manera de seduir. Cap de les meves incordiantes peticions no ha quedat sense resposta i la seva inesgotable paciència ha sabut donar-me la seguretat de que al final, realment, podríem ser capaços de solventar-ho tot. Sense ell, aquesta tesi "no seria lo mismo".

A Toni Passola, perquè sense la seva voluntariosa i precipitada incorporació a la docència no hauria pogut iniciar efectivament el període de tancament, previ a la redacció d'aquest treball. Ningu com ell no ha estat l'amic que em feia recordar allò de què, malgrat tot, calia no deixar d'anar al cine i que un dia de descans fora de context era la millor de les teràpies per a una més eficient productivitat.

A Víctor Breton, el "rei del quadre", perquè el que semblaven castells de números d'impossible organització, com per art de màgia quedaven instal·lats en la línia precisa per a fer-los entenedors a tots els que havien d'enfrontar-se a un treball de contingut sovint massa àrid. Tot el que he après del seu rigor i capacitat de treball forma ja part d'aquestes planes. Ara, et toca a tú...

A Javier de Castro, per la capacitat de treball inesgotable, per tantes importants troballes, per romandre proper i per les dures lluites pels somnis de futur.

Als professors del Departament de Geografia i Història, pel seu constant suport. Amb molts d'ells he contret deutes directes al llarg d'aquest trajecte. A Alejandro Sánchez, per la confiança amb què sempre m'ha obsequiat, en particular en aquesta darrera etapa de la seva estada al nostre Departament, i per una molt llarga complicitat que ens ha fet amics. A Eulàlia Vega, per la seva amistat que no és altra cosa que un acollidor camí en el futur. A Llorenç Prats, per la seva rigorosa capacitat de donar seguretat. A Manuel Lladonosa, per un llarg mestratge i per saber sempre suggerir i donar peu a la imaginació abans que a la certesa. A Josepa Bru, per tot allò que encara resta per compartir. A Pedro Fraile, per un tan encoratjador somniure. I a Carles Feixa per la nostra trajectòria comuna i per haver estat l'auguri cert de la immediatesa de totes aquestes planes.

A Eugènia Cañueto, per fer fàcil l'accés a coses que un ja desespera de trobar i per tants anys de converses silents i amistat compartida, de manera tan profundament sentida.

A Lluïsa Pla, perquè en els camins llargs i difícils és on, finalment, sembla trobar sentit l'esforç i l'estimació construïdes poc a poc.

A Roser Curiel, per tot allò de les coses compartides en la distància.

A Cinta Piñol, "para que recuerdes las buenas épocas".

A Neus Rué i Pilar Sánchez, juntament a Carme Escrivà i Eugènia Garcia, per ajudar-me en totes les qüestions tècniques amb minuciosa eficiència i pacient dedicació.

A molts amics que han aportat petites o grans engrunes d'ajut i confiança: Eli Bravo, Carme Capdevila, Josep Cabasés, Angels Chauvel, Isabel de Castro, Angel Dolado, José L. Fernández, Angels Guirau, Carlos Alberto Izquierdo, Emilio i Juan Molins, Pasqual Ortuño, Josep Pla, Montse Pons, Angels Regué, Mercedes Santiveri, Santiago Sol, Vic Tuset, Roser Vilalta...

Per acabar, dos deutes molt especials. A Teresa Ibars i Ramona Huguet, les ineludibles. Solament el fet de saber que estaven a l'altre costat del fil del telèfon, amb problemes quotidians i dels que no ho són tant, insistint permanentment en saber quina feina calia fer i regalant-me tones de comprensió per alleugerir el pes d'una no sempre càlida soletat, valia tot el que hem compartit en aquests llargs anys inseparablement juntes

A la Pepita i el Ferran, la meua família. Han estat temps molt durs per a tots i sols la seva solidesa i inquebrantable fortalesa, sols la seva empenta, sols la seva enorme capacitat de regalar-me seguretat a través de l'estimació més certa, m'han permès de continuar en una lluita no sempre fàcil de justificar i entendre, enmig de l'enyor de qui tan estimàvem i contra el desencís d'acceptar la realitat. Com diria el poeta, ells justifiquen la meua existència

M.J.V i E

Març-Desembre de 1990

"Al principio fue la economía, pero en el fondo de todo es el hombre, el hombre frente a sí mismo y por lo tanto frente a la muerte, quien actúa en la sucesión de las generaciones la demografía."

(P. Chaunu)

"Tout l'interêt de l'art se trouve dans le commencement. Après le commencement, c'est déjà la fin. "

(P. Picasso).

INTRODUCCIÓ

INTRODUCCIÓ.

L'edifici en construcció de la Monarquia dels Austries és una realitat plural. Són dues Corones les que comparteixen l'espai peninsular amb vivències i maneres de fer, de vegades, movent-se frec a frec, de vegades, d'esquenes. Però, no és aquesta l'única realitat diferencial. Els antics regnes conservaran, en tot i per tot, les seves especificitats, front els il·lusoris somnis d'unitat. El Principat català n'és una prova prou contundent.

Una ja certament llarga tradició historiogràfica ens sembla portar cap a la conclusió que les terres catalanes, amb Barcelona al capdavant, funcionaven com una unitat en el llarg passat històric del conjunt de "les Espanyes". Paral·lelament, una realitat ineludiblement contemporània ens certifica la indubtable diversitat existent entre "les Catalunyaes" actuals. Per tant, la forta bifurcació existent entre la més consolidada trajectòria de recerca i les evidències posades de manifest per l'esdevenidor quotidià precisa ja, sense majors demores, de noves perspectives d'interpretació i valoració. I aquí és on assoleix ple sentit la nostra proposta de recerca.

A l'acabament dels temps medievals, ens trobem amb un Principat en convulsió després d'una de les més transcendents etapes

de la seva història. En els temps del gòtic i les catedrals, la potent façana marítima va esdevenir el centre d'operacions de la més enérgica i expansionista de les potències mediterrànies. La vitalitat de tal procés, gestionat per les classes dominants barcelonines, va trobar ben aviat el seu propi sostre. Endemés, juntament a la crisi urbana, es descabdella i explota una incontrolada revolta camperola, principalment, a les terres del centre -la primera de les fronteres de la Catalunya Vella- en uns anys on la societat feudal tenia encara massa vitalitat com per a ser destruïda. Tot plegat omple d'inestabilitat unes terres que, al ritme de la conjuntura crítica que assota Europa, es veuran sumides en uns tenebrosos anys on la mort, la fam, la misèria, el desordre i la guerra instauren el seu regnat arreu i estronquen definitivament una anterior puixança. A poc a poc, la pacificació, la suavització de les punxes crítiques, la resolució dels conflictes i el retorn a l'estabilitat permetran sentar progressivament les bases d'uns nous temps, on res no promet espectacularitats parelles a les eufòries viscudes per la gent de la Cort en un segle de revolució dels preus.

Mes, en tot això, on es troba la tradicionalment dita Catalunya Nova? És que sense l'uites a ciutat entre "busca" i biga' o amb un món rural majoritàriament mancat dels neguitosos "remences" no hi ha possibilitats de participar en la dinàmica del conjunt? Com es va acometre la recuperació després de la crisi i quines les bases dels primer i crucials anys de la modernitat? Quines són les implicacions profundes d'aquestes realitats i quina llur petjada en el camí futur? De la resposta a alguna d'aquestes questions, en podrem despendre la urgència de resituar i replantejar quins han de ser els àmbits que guin el camí de la recerca en el futur. Cal aprofundir en la manera com es van consolidar uns concrets

equilibris territorials per tal trobar respostes a situacions clares de desenvolupament desigual. Cal qüestionar una adjudicació tradicional dels papers a representar en què les terres de l'interior semblen ser un escenari rural de recolzament i de suport, un bon centre d'avituallament, per a l'esplendent auge humà i material de les terres del litoral. Cal, si més no saber quines són les bases històriques que han teixit lentament la trama que manté aquesta dualitat.

Els segles de la modernitat tenen un paper crucial si hom vol intentar entendre les principals fites d'un trajecte amb notables anades i vingudes que ha portat des de la dissolució de la societat feudal fins a la implantació de la societat capitalista. P. Vilar ja ens va marcar les principals pautes de reflexió. Era precis delimitar els components que, en conflictiva amalgama, conformaven aquesta Catalunya en el sí de l'Espanya Moderna. I una via ineludible i, a la vegada, menystinguda passa per capbussar-nos sense més deteniment en les xarxes profundes que conformen el llarg camí secular de la Catalunya de Ponent. Lleida, capital tradicional d'aquestes terres, serà necessàriament un dels eixos troncats a tenir en compte. No es pot negligir per més temps que estem davant la tercera de les ciutats del Principat i la quarta si s'inclouen els territoris rossellonesos. I, en el moment en què s'inicia la nostra recerca, en els darrers anys del quatre-cents, comença a acaparar, necessàriament, un nou protagonisme perquè el punt de mira de les classes dirigents ja no està encarat al mar, sinó que cada dia més ha de controlar el que passa a les successives seus de govern d'una capritxosa Monarquia. La capital de Ponent conforma una silent frontissa entre l'orgull de qui acapara el bo i millor d'una molt potent riquesa i l'esmoreïment i davallada de qui ha vist enfonsar-se els més preats i ambiciosos somnis de conquesta. Estem en

una ciutat profundament marcada pel pes d'una llarga tradició agrícola, però amb una vital diversificació productiva que la fa atractiva per a moltes gents vingudes de fora. És un centre d'intercanvi humà i material molt més obert del que l'oblit historiogràfic ens pugui permetre de pensar. Lleida és, al cinc-cents, un nucli ple de vitalitat i energia i una porta de pas gairebé ineludible abans d'endinsar-se en els perillosos camins, temuts fins i tot per Cervantes, que duïen a les rodalies de la ciutat comtal. Molts van preferir acabar aquí la seva aventura itinerant. Per tant, el seu crucial paper en el "redreç" del conjunt del Principat no podia ser menystingut per més temps i, així, cal creuar, com a primera petjada ineludible, una porta que té, en el segle XVI, una primera parada i, en les evolucions dels comportaments privats i públics dels individus, una inicial preocupació

Així, el nostre primer gran àmbit d'interés és el coneixement de les bases de les estructures materials dels homes i les seves activitats i, parlar dels homes, ens obliga a aprofundir, com a primer i ineludible pas, en la seva realitat més quotidiana en tot el que definia els seus comportaments més vitals per a lligar-los, en una fase posterior, al funcionament de les seves activitats econòmiques i a les relacions socials implicades. En aquesta primera fase, tres aspectes troncats articulen la nostra curiositat

En principi, tal i com ens recorda en P. Vilar, la primera gran pregunta: quants eren els homes i les dones, quines les fluctuacions en el seu nombre i perquè es produeixen, neixen més nens i nenes, es casa més la gent, arriben forasters a la ciutat o se'n van els que hi viuen, quants, quan i per què es moren?. Quantificar sembla allunyar-se de l'home com a ser social, però també és la primera ineludible gran tasca a fer per tal de caracteritzar l'abast dels esdeveniments.

En segon lloc, cal saber com tota aquesta gent s'agrupa en petits nuclis de convivència, cal apropar-se al teixit de la cèl.lula base de l'entramat social, la família. El món familiar és sempre un microcosmos carregat de complexitat on, difícilment, surten a la llum les més privades interioritats. Es fa, així, necessari delimitar el paper protagonista dels pares en tot el que fa referència al futur conjugal i patrimonial dels fills, saber amb qui decideixen aparellar-se, en quina edat es casen i quants fills volen -o poden- tenir, i reflexionar sobre el paper de la dona, aquesta gran protagonista, sovint, en un paper secundari entre moltes altres coses.

I, en tercer lloc, cal sortir de la vida domèstica i endinsar-nos en les activitats laborals, com a pauta de caracterització, primer, de les activitats professionals de la gent de l'època, segon, de la seva dispersió i/o aglomeració en la ciutat, i, tercer, de les relacions que creen entre els individus en condicionar, per exemple, moltes de les exigències que hi ha al darrera de les aliances matrimonials. Fets, tots plegats que ens donaran pautes de referència per a introduir-nos, tímidament, en el complex món de l'estructura de classes i dels conflictes generats per les evidències de la desigualtat. Un cop acabada aquesta primera fase, en etapes posteriors, serà imprescindible entrar en la caracterització aprofundida dels cicles econòmics, de l'organització social, dels esdeveniments polítics, de les activitats culturals, de les mentalitats col·lectives, dels sentiments i vivències, etc., parts totes d'un ampli projecte d'història total que, evidentment, queda lluny del nostre abast en el moment present.

Encara cal, però, que reflexionem sobre altres qüestions que, aviat, marcaran els estrets marges per on ens podem moure. Cal, primer, tenir ben present els límits i les evidents potencialitats de la tasca de recerca que ens precedeix, tant sobre el conjunt del Principat com dins

deis nostre propi emmarcament local, i, segon, posar sobre la taula les duríssimes precarietats heurístiques en què ens haurem de basar. Separem una cosa de l'altra.

La recerca sobre la Catalunya del llarg segle XVI ha fet una petita part del camí, però, són molts, encara, els fruits que han de madurar. En la tradició historiogràfica propera, poques obres s'han escrit que permetin trobar certes metodològiques o valoratives, que ens serveixin de pauta per a iniciar el sempre difícil camí de la investigació. Fora d'algunes histories generals i de l'obra que sempre serà punt de referència ineludible per als modernistes, la magna tesi de P. Vilar, disposem d'un estudi peoner i modèlic, com és l'obra de J. Nadal i E. Giralt sobre la població catalana des de 1553 fins el 1717. Estudi que, malgrat no haver tingut una clara continuïtat, ha donat carta de naturalesa al naixement de la demografia històrica espanyola, amb un conjunt d'aportacions, en dates actuals, caracteritzades, majoritàriament, per la dispersió geogràfica, la manca de coherència metodològica i la dificultat per convertir-se en peces d'una exigible generalització.

Pel que fa a l'àmbit d'estudi de les estructures familiars, la situació es, probablement, més precària. R. Garcia Carcel ha estat un dels primers que ha recordat i posat de manifest la ineludible necessitat d'entrar en la investigació sobre aquestes questions, que precisen, sens dubte, del treball interdisciplinari d'historiadors i antropòlegs. Bona prova d'aquesta realitat és la recent aparició d'alguns reculls d'articles en revistes i llibres, on han estat plantejades algunes de les problemàtiques fonamentals de la recerca sobre el tema de la família en els temps moderns. Restava encara un llarg camí per recórrer, ja que l'estat actual dels nostres coneixements es troba tot just en el bressol i qualsevol intent de generalització i/o de

formulació de models de comportament pot resultar agoserrat, quan el suport de verificació és, encara, mínim.

Per últim, el món de les estructures socio-professionals és el gran desconegut. Disposem d'algunes importants investigacions, unes que perfilen la composició de la societat en conjunt, derivades de la utilització de fonts fiscals pel segle XVIII (sobre tot cadastrals), i, altres, sobre grups socials concrets (aristocràcia, clergat, mercaders, pagesia, menestrals, rodamóns, pidolaires, bandolers, delinqüents, etc.), elaborades, fonamentalment, en base als protocols notariais. Amb tot, manca un estudi seriós i en profunditat que ens doti de perspectives transeculars per tal de lligar els encara escassos coneixements al nostre abast sobre les estructures socials i professionals en l'àmbit local, a una teoria d'interpretació àmplia del joc de forces que articula els comportaments socials i els conflictes de classe a l'Antic Règim. Intentarem aportar, en aquest sentit, una petita peça més que ens expliqui quelcom nou sobre un gairebé inexplorat segle XVI que, molt sovint, es defineix en relació al que es propi i peculiar de les centúries posteriors, cosa, d'altra banda, absolutament permissible, enmig d'una tan forta continuïtat en les estructures de l'organització social.

Pel que fa al rerafons historiogràfic sobre les terres de Ponent i, en especial, de la capital tenim solament una visió general vàlida del segle en l'obra de J. Lladonosa. Cap altra cosa suficientment rellevant s'ha escrit fins a la data. La resta dels segles de la modernitat han estat objecte darrerament d'una molt major atenció a través de la tasca de recerca duta a terme des de l'àmbit universitari sota la direcció de R. Fernández i, també, amb significatives aportacions des de l'àmbit dels estudis d'història agrària com les d'E. Vicedo, R. Garrabou i E. Tello. Així, a

poc a poc, coneixem ja algunes coses importants sobre l'evolució de les conjuntures econòmiques i les estructures socials i polítiques de la Lleida del XVII i el XVIII i, a la vegada, s'ha obert una progressiva sortida fora dels límits de la capital cap a altres ciutats properes que repeteixen, a escala, comportaments i ritmes molt pareguts als de la capital. Estem, per tant, en un camí encara obert en què el cinc-cents és sens dubte el gran oblidat, característica que no és una casualitat, ni tan sols una negligència. Les precarietats documentals són de tal envergadura que la tasca de reconstrucció esdevé quelcom paregut a un trencaclosques.

I és que Lleida no disposava d'una maquinària administrativa complexa al model d'aquelles que, en altres contrades de la Monarquia, generaven tones de paperassa. Lleida, sense lloc a dubte, no és Valladolid, però tal realitat no pot suposar l'acceptació còmoda d'unes limitacions evidents. Cal agafar la tasca com un dur i, a la vegada, suggestiu repte i donar primer un cop d'ull a tot el que d'entrada tenim al nostre abast, encara que penúria sigui el terme més precís en el moment de definir la situació. No tenim censos de població locals, no es conserva cap recompte de tipus fiscal, no podem entrar en la profunditat de les entranyes socials a través d'uns copiosos protocols notariais, ja que els conservats són quelcom més que precaris. En tal adversa situació, hem d'aprofitar minuciosament el que tenim, abans que acceptar la impossibilitat d'apropar-nos a les realitats d'aquest potencialment suggestiu cinc-cents lleidatà. La sortida l'hem trobat emprant, principalment, una font documental molt rica i, encara, com diria P. Goubert, en curs d'explotació: els registres parroquials de baptismes i de casaments, en absència dels de defuncions. Els primers es conserven, a Lleida, curiosament, des de finals del segle XV amb continuïtat posterior al

llarg dels temps moderns; els segons, de cronologia més restringida per als nostres interessos, abasten tota la segona meitat de la centúria. Poques són les ciutats que compten amb tal reserva documental i, per tant, calia endinsar-se en tota la complexitat i la riquesa que el seu estudi imposava i oferia.

Altres detallats perfils, imprescindibles en el decurs de l'estudi, els traçarem a partir del recurs a documentacions complementàries entre les quals s'han de destacar, primer, els diversos recomptes censals del Principat, en forma de fogatges, que ens aporten dades globals sobre la quantia de la població lleidatana, amb límits seculars amplis, per tal de delimitar molt millor les trajectòries, i, segon, la informació derivada de sèries estadístiques que ens permetran d'entrellaçar els ritmes de l'evolució poblacional amb els de la conjuntura econòmica. En molts altres punts, documentació de l'època com els acords del consell municipal, la normativa dictada i recopilada per tal de reglamentar la convivència ciutadana, els escassos llibres de visites pastorals, etc. complementaran algunes de les valoracions que la base heurística fonamental ens deixi parcialment a les fosques.

Migradeses documentals, dificultats metodològiques, escassetat en el suport teòric i de recerca previ, pantes totes que omplen de risc l'aventura a iniciar. I, a la vegada, una infinita curiositat per saber com els lleidatans dels primer temps de la modernitat van viure les convulsions que s'esdevenien arreu i que van ser una clau fonamental que els va portar en llarg viatge a través de la progressiva dissolució de les estructures feudals fins arribar a la nostra realitat actual. Aquests són, però, els màxims atractius de la recerca a iniciar: la consecució d'un cim

esquerp és el millor incentiu per agafar els estris i emprendre el camí. No ens deturem més.

PART I

MARC METODOLÒGIC

I HISTORIOGRÀFIC

CAPITOL 1

FONTS DOCUMENTALS I METODOLOGIA

CAPÍTOL 1- FONTS DOCUMENTALS I METODOLOGIA.

Qualsevol problema a investigar sobre la vida en societat dels homes de temps pretèrits s'enfronta necessàriament a un primer i capdal entrebanc: la precarietat dels recursos documentals que han arribat a les nostres mans. No cal entrar en especificacions sobre tot el que això implica quan intentem una recerca seriosa sobre societats pre-industrials, més encara si ens endinsem en el segle XVI i si el que pretenem conèixer són els entramats més bàsics de la vida dels individus: naixement, matrimoni i mort.

Ja fa uns quants anys P. Goubert va dir, amb cert atreviment (probablement sols constatava l'evidència francesa), que

"...pour mesurer la fécondité, la nuptialité, l'âge au mariage, la proportion des remariages, la mortalité par âge et par état matrimonial, les registres paroissiaux doivent fournir continûment un luxe de détails qui apparaît rarement avant 1736, et pas souvent après cette date. Certes, nous ne négligeons pas ces précieux renseignements; mais ils ne pourront fournir que des résultats épisodiques et tardifs. Quant à la "reconstitution des familles et de leur histoire démographique" pour désirable qu'elle apparaisse, elle relève peut-être du domaine de l'utopie. Louis Henry a pourtant tenté l'entreprise. L'énormité du travail risque d'aboutir à des résultats bien partiels, peu sûrs, fort limités dans le temps et dans l'espace..." (1).

(1)- P. Goubert, "Une richesse historique en cours d'exploitation: les registres paroissiaux" Annales E.S.C. T. IX, 1954, p.89. En resposta a L. Henry "Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux", Population, VIII, 1953, pp. 281-290.

El comentari és prou sucós com per a què obligui a una justificació clara del nostre objecte d'estudi i de la nostra delimitació documental, probablement precària, però mai negligible. Molts estudis posteriors, als quals no és aquí moment de fer referència, han donat ja complida resposta a la precaució empírica d'en P. Goubert. Intentarem, dins uns marges humils i sempre cautelosos amb les mancances innegables que presenten els recursos a la nostra disposició (sobretot en tot el que pertoca a l'estudi de la mortalitat), d'emprar el poc que s'ha conservat, rentabilitzant les seves àmplies possibilitats al màxim (2). Com sempre, el millor criteri és aquell que fa pensar que és preferible alguna cosa abans que el no res

Sense més preàmbuls justificatoris, presentem els nostres recursos documentals que provenen majoritàriament de l'**Arxiu Capitular de Lleida**, mal catologat i infrautilitzat no, precisament, per negligència dels investigadors.

1.1- LES REFERÈNCIES DOCUMENTALS.

1.1.1- FONTS BASE. BAPTISMES.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Quinquilibris del annis MCDLVI enadelante, Reg. 2.

(2)- Les dificultats del treball i les mancances evidents dels recursos documentals del segle XVI han estat font de polèmiques entre els historiadors de la demografia, tant pel que fa referència a la valoració global de l'evolució del poblament, com en relació a puntuals i concretes opcions metodològiques. Vegeu algunes de les aportacions concretes, recopilades al monogràfic sobre "La démographie avant les démographes (1500-1670)", com les de G. Cabourdin, "Introduction aux problèmes de la démographie de la période 1500-1670", pp 13-18, A. Belletini, "La démographie italienne au XVIe siècle. Sources et possibilités de recherche" pp 19-38 i de J.N. Biraben, D. Blanchet i N. Brouard, "Pour reconstituer le mouvement de la population aux XVIe et XVIIe siècles" pp 39-47, publicades a Annales de démographie historique, 1980

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1472 a 1490 (sense catalogar).

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1504 a 1511, Registre 3.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1515 a 1521, Registre 4.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1521 a 1530, Registre 5.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1531 a 1536, Registre 6.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1536 a 1546, Registre 7.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1547 a 1556, Registre 8

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1557 a 1568, Registre 9.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1568 a 1578, Registre, 10

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1578 a 1587, Registre 11.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1587 a 1600, Registre 12

1.1.2- FONTS BASE. MATRIMONIS.

A.C.L., Llibres Sagramentals, Casaments de 1547 a 1565, Registre 19

A.C.L., Llibres Sagramentals, Casaments de 1566 a 1589, Registre 20

A.C.L., Llibres Sagramentals, Casaments de 1589 a 1613, Registre 21

1.1.3- FONTS COMPLEMENTÀRIES.

A.H.M.L. (Paeria), Pia Almoïna, Llibres de Comptabilitat de 1484 a 1600,
Registres 82 a 93

A.H.M.L., Llibre del depòsits de les pecúnies pertanyents al Hospital
General de la pnt. ciutat de Leyda procedes així per luicions de
censals com altres, 1539. Reg. 31

A.H.M.L., Compras de ganado para aprovisionamiento de la ciudad, 1556-
1601, Secció Administració de les Carnicerías, Registre 203.

A.H.M.L., Llibre d'Ordinacions de la ciutat de Lleida, ("Epilogacio
Ordinacionum civitatis llerde"), 7 d'Abril de 1559, Secció Manuscrits,
Registre 13.

A.C.L., Libro Quinto de la visita del Dr. Pedro Raphel Conia offcl. y visitador general del Ilmo. Sr. Don Pedro de Aragón Obispo de Lérida, 1596, Secció Visites Pastorals, Registre núm. 2.

1.1.4- PROTOCOLS NOTARIALS.

A.H.P. (Arxiu Històric Provincial), Gabriel Roig, Manual, S 1 152, 1586

A.H.P., Gabriel Roig, Manual, s 1 306, 1599

A.H.P., Josep Aparici, Manual 2º, s 206 1587

A.H.P., Josep Aparici, Manual 3º, s 207, 1588

A.H.P., Josep Aparici, Manual 6º, s.208, 1591

A.H.P., Josep Aparici, Manual 8º, s 209, 1593

A.H.P., Josep Aparici, Manual 9º, s 210, 1594

A.H.P., Josep Aparici, Manual 10º, s 211, 1595

A.H.P., Josep Aparici, Manual 12º, s 212, 1597

A.H.P., Josep Aparici, Manual 13º, s 213, 1598

A.H.P., Josep Aparici, Manual 15º, s 214, 1600

A.H.P., Josep Aparici, Testaments, s 1 149, 1587-1598

A.H.P., Joan Guillem Berenguer, s 302, 1588

A.H.P., Sense Notari, Protocol, s 1 324, 1594-1596

1.2- COMENTARI I VALORACIÓ DEL CONTINGUT.

Com molt fàcilment es pot comprovar, el gruix de la documentació base que ha de servir de suport troncal a la tasca de recerca pertany al tipus de fonts que s'han conservat provinents del control que el clergat exercia sobre la població civil en funció de la seva

participació en la vida religiosa de la comunitat. Podem estalviar-nos qualsevol tipus de preocupació, a l'estil de les que han palesat molts demògrafs francesos, pel que fa a la representativitat de la gent que és consignada en aquests registres, per tal com l'adscripció popular al catolicisme és majoritària en territori català, en particular, i espanyol, en general (3)

El tan debatut tema de les diversitats en la filiació religiosa dels ciutadans, especialment punyent en la gran majoria dels països europeus, un cop iniciat el procés de la Reforma protestant, és un element que no distorsiona, en el nostre cas, la tasca de l'historiador a causa de la ineludible preocupació que, en altres llocs, comporta la presència d'una religiositat popular fragmentada. Altrament, el problema de la població jueva o morisca, tot i el seu tradicional pes i protagonisme en les ciutats catalanes medievals, és un entrebanc que podem negligir, donada l'efectivitat de la tasca d'exclusió, en primer lloc, i de la conversió, almenys formal, en segon, de la població que romangué al territori peninsular, aspectes tots plegats sobre els quals caldrà aprofundir en planes precedents.

Fetes aquestes salvetats, s'ha d'entrar amb major deteniment en l'avaluació i anàlisi detallada del tipus d'informació que podem obtenir dels registres parroquials citats i dels seus indubtables límits, perquè com diu el mateix P. Goubert: "...les régistres paroissiaux

(3)- Sobre aquest particular vegeu les diferenciacions que expliciten M. Fleury i L. Henry Nouveau Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien Paris 1965³, pp. 13-23. El problema és palès i evident en la zona nord-europea, mentre que l'àrea mediterrànea, per raons obviades lligades a la 'cautelosa' difusió i imposició del procés de Contrareforma, està molt millor dotada d'exhaustius registres parroquials amb cronologia singularment avançada (J. Le Goff, R. Chartier y J. Revel (dirs.) La Nueva Historia Bilbao 1989, 149-150).

sont d'abord des documents historiques, a critiquer en premier lieu, et non pas des machines à fournir automatiquement des données chiffrées..." (4).

Un primer punt a constatar és la qualitat general de la sèrie que servirà de suport a la recerca. Des de l'inici de la seva elaboració, els registres sacramentals de la Parròquia de la Seu de Llerda no presenten buits cronològics que trenquin el procés de reconstrucció de la corba demogràfica. Així, els baptismes presenten continuïtat en llur inscripció des de 1519 (amb unes també útils inscripcions que abasten els períodes compresos entre 1460-61, 1472-73, 1487-90 i 1504-11) a 1600 (data límit del nostre treball) i els matrimonis des de l'octubre del 1547 fins a les darreries del segle XVI. Per etapes anteriors, no hi ha documentació similar que ens permeti reconstruir les fluctuacions dels esdeveniments que afecten al nombre dels homes i, per a cercar algun tipus d'apropament, caldria introduir-se en fonts i metodologies diverses a les que aquí ens ocupen (5). Establert l'abast i la seguida cronològica, endinsem-nos en la tipificació de la informació que ens aporta la documentació, condicionant ineludible del grau de verificació de les hipòtesis a comprovar.

Comencem per una primera i infranquejable limitació: no ha romàs cap llibre de registre de defuncions. La raó és la mateixa que permet justificar la riquesa, qualitat i utilitat dels registres de baptismes i de casaments. Tal i com explica J. Lladonosa, la parròquia de la Seu era l'únic dels temples de la ciutat on era permesa l'administració d'aquests dos sacraments, realitat que perdura fins 1602, data que obliga a deturar la

(4) P. Goubert "Histoire démographique" en Actas de las I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas. III Historia Moderna. Santiago de Compostela, 1975, p. 261.

(5) Elements tots plegats als quals caldria dedicar-los-hi una major atenció per part dels historiadors que es dediquen a investigar aquesta parcel·la del passat històric, tal i com reclamen V. Pérez Moreda. D.S. Reher a "La demografía histórica en España: una evaluación crítica". Demografía Histórica en España. Madrid, 1988, p. 19 i ss.

recerca perquè la manca de restes parroquials del XVII -excepció feta de Sant Joan- fa precària qualsevol proposta de recerca que pretengui quelcom més que resultats merament indicatius (6). Contràriament, la sepultura la rebien els ciutadans a la seva pròpia parròquia i res no ha arribat a les nostres mans provinent d'aquests petits microcosmos religiosos (7). Sols a la més important de les parròquies, la de S. Joan, es van conservar alguns registres, també de matrimonis, amb cronologia no coincident amb la nostra, que són citats per J. Nadal i E. Giralte en la seva magna obra sobre la població catalana (8). Quan especifiquem la nostra proposta d'anàlisi metodològica la manca de balanç pel que fa a la mortalitat serà un greu, tot i que no insuperable, entrebanc a l'hora d'intentar reconstruir alguns dels comportaments demogràfics vinculats a l'estructura i organització del nucli familiar. Aspecte aquest que es fa particularment important si recordem que tota una llarga tradició de recerca, inaugurada per J. Meuvret, proposava la interpretació de les "crisis de tipus antic" a través del lligam de les corbes demogràfiques amb les econòmiques, lligam que precisa ineludiblement de l'estudi i quantificació de la mortalitat per ser aquest el símptoma més evident de les oscil·lacions

(6)- A través de la recerca de T. Passola hem pogut documentar amb precisió una data que ningú no oferia ni tan sols J. Lladonosa. Al 1602 s'informa al Consell General de la Paeria que per mitjà de negociacions fetes a Roma per D. Ramón de Iborra s'havia assolit la concessió de batejar en altres esglésies previ pagament de 150 lliures. Vegeu J. Lladonosa Història de Lleida, Vol. II Tàrraga 1974 p. 162 i A.H.M.L. Consells Generals 434 28 de Maig de 1602 f. 103

(7)- Pel que fa referència a la mortalitat, es conserva a l'Arxiu Capitular de Lleida un codex anomenat "Preciosa" que recull de manera un tant desorganitzada i en un marge temporal transecular la creació de causes pies i beneficis d'alguns ciutadans honorats ja morts, els marmesors dels quals s'encarreguen dels pagaments periòdics. No aporta cap tipus d'informació útil de cara a conèixer la data i/o la causa de la mort ni tan sols el temps que fa que es cobreix el pagament ni el motiu de la seva creació. El codex consta a més d'altres parts que conformen el gruix del llibre destinades a la recopilació de part de l'activitat del culte litúrgic. Per tant, en deixem constància, ni que sols sigui, a títol de referència.

(8)- Vegeu J. Nadal i E. Giralte, La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et autres facteurs de son développement, Paris, 1960, p. XVI. Moltes seran les referències a fer a aquesta tesi en el moment d'avaluar la notable incidència de l'arribada del contingent migratori dels francesos al llarg de tot el segle XVI.

conjunturals de la població (9). En la seva absència, haurem de refinar les tècniques d'anàlisi a emprar.

Constatada aquesta greu i important carència, fem una revisió al tipus de dades i registres que ens forneixen els llibres de batejos i casaments abans citats. Anem per parts. Com a element previ, cal dir que hem optat per un tipus de buidat nominatiu fent constar en la fitxa que, posteriorment, haurà de ser objecte de tractament informàtic, totes les dades que presenten un marge de continuïtat serial el suficientment ampli com per a permetre una reconstrucció posterior de tot el procés de creixement o decreixement demogràfic del període cronològic que queda delimitat en la nostra proposta de treball. A través dels registres de bateig podem obtenir les següents informacions:

1.2.1- IDENTIFICACIÓ DEL NOU NAT.

- 1- **Mes i Any en què se celebra el bateig** Ignorem de manera total i absoluta la datació del naixement. Cal pensar, com acostuma a ser habitual en tots els registres parroquials, que ambdós esdeveniments es produeixen amb un escàs marge de dies de distància.
- 2- **Nom** Es, en general doble, cosa que no es conserva al registre de núpcies quan el mateix individu es casa.
- 3- **Cognoms** Sempre hi consta el del pare o cap de família, aspecte que tindrà vital importància a l'hora de reconstruir el nombre de fills que té cada parella i l'edat en què els lleidatans es casen. Els cognoms, ja siguin del pare o de la mare, presenten una important dificultat de mètode, per tal com la grafia és incerta. Aquest fet ha comportat que la gran majoria dels demògrafs extremin les precaucions a l'hora de fixar el patronímic base que defineix un aspecte tan

(9)- J. Meuvret, "Les crises de subsistances et la démographie de la France d'Ancien Régime" Population 1946

important com sigui la filiació dels individus. Si, a més a més, ens estem referint a un període cronològic tan allunyat en el temps, amb les imaginables mancances en la formació dels clergues, amb una llengua, en aquest cas la catalana barrejada amb fraseologia tradicional llatina, facida de notables i freqüents vacil·lacions i amb un molt important contingent de població forània, cal pensar que el risc d'error i confusionisme acreix les ineludibles dificultats de l'anàlisi quantitativa "strictu senso" (10)

- 4- **Sexe** Saber si neixen més nens o nenes, probablement no ajudarà a conèixer en profunditat l'estructura de la població estudiada, perquè no ens permetrà de dibuixar una piràmide de població que delimiti les quanties dels ciutadans per edats i sexe. Fora de l'interès per saber el sexe dels nascuts ens serà útil per determinar problemes d'infraenregistrament entre els nounats

1.2.2- IDENTIFICACIÓ DELS PARES.

- 1- **Pare** Podem saber sempre el nom del pare, amb una freqüència molt àmplia la professió i escassament la procedència. No serà, precisament, a través dels baptismes que delimitarem l'abast i importància del fenomen migratori i si tindrem dades suficients per a proposar un estudi de la natalitat lligada a l'activitat laboral del pare, és a dir, un primer apropament a una demografia social diferencial, en paraules de F. Lebrun
- 2- **Mare** La ineludible és la gran absent. No importa tant la filiació materna a l'hora de ser registrats, com la paterna, cosa que, de manera indirecta, ens diu moltes coses del model de societat patrilineal existent. En algunes ocasions, la mare es referencia amb nom i cognom (sovint aquest és el femení del marit, cosa que ens ha fet obviar la seva referència) i molt escassament sens dona la procedència geogràfica de la mare

(10)- Sobre la solució i la manera d'obviar o alleugerir aquests problemes vegeu les recomanacions de M. Fleury i L. Henry Nouveau manuel, pp. 27-33 i de manera més sofisticada B. Desjardins, P. Beauchamp et J. Légaré "Automatic Family Reconstitution: the French-Canadian Seventeenth century experience" Journal of Family History, Vol II 1977, pp. 61-63

1.2.3- ALTRES DADES.

- 1- **Filiació Ignorada.** A través de l'important nombre de nens de "...pare ignorat..." podrem aportar dades quantificades rigoroses sobre el tema de la il·legimitat i els abandonaments de nens i nenes al món urbà de la Catalunya del Cinc-Cents.
- 2- **Bessons** Aquest és un tipus de dada de significació estrictament demografista, sobre la qual en farem referència estrictament quantitativa i a títol informatiu
- 3- **Conversions** Són baptismes sovint de caire forçat i massiu que, obviament, no es corresponen a un nou naixement i que són producte de la política d'uniformització religiosa que es difon pel territori peninsular a l'època

Pel que fa als registres de casaments, la informació detallada i elaborada cal explicitar-la en els següents continguts

1.2.4- IDENTIFICACIÓ DELS CONTRAENTS.

- 1- **Data** en què se celebra l'enllaç (dia, mes i any)
- 2- **Nom i cognoms del marit i de la muller** Disposem, amb la salvetat d'algunes comptades excepcions, del nom complet i del primer cognom i, amb certa freqüència, del segon dels cognoms. No és efecte d'altra cosa que de constatar l'evidència que les mares, en aquest cas dels nuvis, sempre es referencien de manera més precària. El que és a totes llums fonamental és deixar clara la filiació per via paterna. Hem modificat sistemàticament el costum de feminitzar el cognom de les dones i, en el cas de les vídues, si el primer dels cognoms es corresponia amb el del marit difunt, l'hem obviat per tal com, en realitat, no es correspon amb el de la seva família d'origen.
- 3- **Estat Civil** La manera com la gent de l'Antic Règim accedia al matrimoni és una dada de singular importància. La incidència de les segones (i terceres) núpcies com a reflex de les escameses de la mortalitat, la permisivitat davant el segon matrimoni dels homes i el

major control del de les dones (tot i que sigui un comportament ampliament extés), la significació econòmica (desviació patrimonial, continuïtat professional etc.) i, a la vegada, cultural (ambient de tolerància a l'hora d'establir noves relacions) són tots elements sobre els quals caldrà reflexionar amb deteniment a partir de les dades estrictament quantificables. Amb tot, la qüestió no queda aquí, hi ha una altra dada que ens parla obertament de les actituds diferenciades sobre el control de l'estat civil dels homes i les dones. Mentre que al marit la consignació es fa d'una manera certament irregular (solament es fa referència a la seva solteria anterior (fadre) en el cas que es casí amb una vidua), la dona es controla amb major rigor. Únicament disposem d'informació sobre nom, cognom i professió del cònjuge mort en el cas del sexe femení, aspectes sobre els quals també caldrà fer una detallada anàlisi: pel que puguin aportar respecte a la continuïtat professional, fills de l'anterior matrimoni, durada mitja del matrimoni (tot i que ignorem la data de la mort) etc.

4- Professi6 Res no sabem de l'estructura s6cio-professional de la ciutat de Lleida al segle XVI i, per extensi6, de la gran majoria de les ciutats catalanes. Caldrà posar en relaci6 el balanç estadistic que es desprengui de la informaci6 derivada dels registres parroquials del segle XVI amb el que ja sabem sobre el segle XVIII a trav6s de fonts cadastrals i notarials per tal d'aprofundir en l'estabilitat o en les ruptures de l'estructura social i ocupacional dels lleidatans al llarg de l'Antic R6gim (11)

5- Lloc de naixement Aquesta 6s una de les informaci6ns vitals p nostre estudi. El lloc de naixement ens permetr6 apropar-nos complexitat dels moviments poblacionals d'uns individus als quals, tradicionalment, se'ls ha considerat amb poques preocupacions per variar el lloc de resid6ncia en el decurs de la seva vida. Es una dada sobre la qual cal especificar la seva ambiguitat en la consignaci6. La manera com en les actes es registra el lloc d'origen dels individus

(11)- Cal fer aqui refer6ncia a una ja ampla linya de recerca en la qual s'han d'incloure tot un seguit de tesis de licenciatura, en curs de publicaci6 que forneixen la base d'una projecte d'investigaci6 sobre la societat de la Lleida Moderna. Mestic referint als treballs de M.A. Serrano, Lluïsa Pla, R. Huguet, T. Passola, M. Santiveri i T. Ibars, entre altres en curs de realitzaci6.

no sempre deixa suficientment clar si es refereix als pares de cada un dels contraents o bé a ells mateixos. En qualsevol dels casos, cal considerar aquesta dada com una especificació de la procedència de la família en conjunt i com a reflex de l'evident elevadíssima mobilitat de les gents de l'Antic Règim.

- 6- **Domicili:** El sagrament es rep en una única parròquia, però els que viuen a la ciutat es troben dispersos arreu, sota l'agrupament de la parròquia d'origen (Seu, S. Joan, S. Llorenç, S. Martí, S. Magdalena, S. Andreu, S. Antoni). L'estudi de la distribució dels individus en el teixit urbà, la quantificació de la densitat poblacional dels diversos barris de la ciutat, la correspondència o no entre un determinat tipus d'activitat socio-professional i el lloc triat per a viure a la ciutat són tots aspectes pràcticament inexplorats en el període en què ens trobem i als quals caldrà apropar-s'hi amb deteniment.

1.2 5- IDENTIFICACIÓ DELS PARES DELS NUVIS.

Tant en el cas del marit com de la muller podem conèixer

- 1- **Nom del pare i de la mare:** Tot i que no sempre hi siguin consignats, ens permeten identificar amb més facilitat tot el conjunt de la família. Els cognoms, evidentment, formen part de la identificació dels contraents.
- 2- **Professió del pare:** Molt sovint es referencia quina és l'ocupació dels pares dels nuvis, cosa que permetrà fer un apropament a la continuïtat o no entre les professions de pares i fills i de sogres i gendres. Aquest és un tipus de dada que ens pot explicar alguns dels tradicionals comportaments endogàmics de les societats de l'Antic Règim. La continuïtat socio-professional serà la nostra eina per a analitzar-los, tot i que sigui amb les capitulacions matrimoniais, no conservades en el marge cronològic que és objecte del nostre estudi, on troben la seva millor plasmació explicativa (12).

(12)- Molta és la bibliografia d'anàlisi de la diversa documentació derivada dels protocols notariais com a fonts ineludibles en qualsevol estudi d'història social. Vegeu entre altres Actes de les I Jornades de Metodologia Aplicada de la Ciència Històrica, Actes del II Col·loqui de Metodologia Històrica Aplicada, Santiago de Compostela 1984, Les actes notariales Source de l'histoire sociale, XVIe et XIX siècles, Strasbourg 1979 i sobre l'aspecte concret que ens ocupa l'article de M.C. Burgo López "Grupos sociales y

3- **Estat.** Hem dit en planes precedents que res no sabem de la mortalitat. Sols dos indicadors ens poden donar alguna dada indirecta: el protagonisme de la viduitat com a modificador dels comportaments matrimonials i la presència o no dels pares en el moment de celebrar-se l'enllaç. Aquesta darrera és la que aquí consignem. Els clergues són minuciosament explícits en deixar escrit amb la corresponent abreviatura llatina (q^o) si els pares romanen vius o bé si ja han deixat d'existir, cosa més freqüent en el moment del casori del que hom pot pensar. Caldrà reflexionar sobre la duració mitja de la vida dels ciutadans de l'època.

1.2.6- ALTRES INFORMACIONS.

- 1- **Professió dels testimonis de la boda.** En els casos on consta, bastant nombrosos tot i que no siguin exhaustius, ens permetrà analitzar els perquès de l'elecció d'uns determinats testimonis i, a més, ens ajudarà a acabar d'arrodonir el perfil de l'estructura socio-professional de la ciutat.
- 2- **Dispensa.** Son molt escasses i, si el nostre àmbit de preocupació, fos el parentiu hauriem necessàriament d'entrar-hi amb més deteniment. Probablement el seu escàs nombre ens està dient que en una ciutat (no un nucli rural) amb un important contingent forani nouvingut els problemes de la consanguinitat es veuen reduïts a la seva mínima expressió per tal com el ventall de possibles opcions s'obre de manera molt important. Les migracions afecten sempre directament els comportaments matrimonials (13).
- 3- **Notari.** No s'han conservat, deïem amb anterioritat, els capitols matrimonials de l'època, però si sabem que els clergues eren escrupolosament minuciosos a l'hora de deixar constància si aquests s'havien signat prèviament i quin notari ho havia protocolitzat. L'elevada mortalitat dels pares abans del casament, la

alianzas matrimoniales en la comarca compostelana en los siglos XVII y XVIII" Estudios Históricos i Documentos de los archivos de protocolos X Barcelona 1982

(13)- Així ho posen de manifest molts estudis parroquials que constaten la importància dels comportaments diferencials que implica el diferent grau de protagonisme del fet migratori en nuclis urbans propers. Vegeu, per exemple, el cas d'algunes parròquies valencianes tal i com comenten J.S. Bernat Martí, P. Ruiz Torres i J. Bernabeu a "La població del País Valencià en los siglos XVI al XIX" en Demografía Histórica pp 375-376

majoritària difusió, absolutament interclassista, d'aquest tipus de document públic i el protagonisme de la filiació per via paterna (amb l'ineludible lligam que té aquest fet amb la preservació dels patrimonis en una societat contínuament abocada a la inestabilitat i la misèria per agents de caire molt divers) ens donen algunes pautes clares per a ser analitzades amb deteniment

1.3- METODOLOGIA.

El tipus de treball d'investigació que estem proposant es queicom similar a la tasca d'un rellotger, d'aquí se'n deriva la minuciosa anàlisi de les possibilitats de cada una de les peces en el funcionament del conjunt. Però el gran repte no és altre, com sempre en ciència, que, des de la complexitat de les grans qüestions generals que ens preocupen sobre el passat dels homes en societat, es pugui ser capaç de solventar-les a través de la mirada amb lupa d'una munió d'informacions petites disperses i amb escassa coherència implícita. Tres ere, les grans preocupacions que hem formulat en el moment de plantejar els perquès d'aquesta investigació: saber quants eren els lleidatans, quina era la base d'organització de la seva convivència diària a través del nucli familiar i saber en quines activitats principals ocupaven el seu temps de treball i com aquestes conformaven una concreta i precisa estructura de classes. Es lògic pensar que cada una d'aquestes àrees de treball precisarà d'una metodologia pròpia que cal explicitar.

1- **Anàlisi Demogràfica.** No estem en una societat del període estadístic, si acceptem la caracterització de Cardoso Brignoli, per tant, el recurs del buidat sistemàtic de censos fiables de població ens

queda el suficientment llunyà com per a obligar-nos a recórrer a tècniques alternatives. Dos seran els gran fronts: l'aprofitament de les irregulars i sempre criticables dades recollides en fonts de caire fiscal (fogatges i censos) que intenten fer recomptes de població i emprar exhaustivament els registres parroquials per a aportar dades quantificables sobre els comportaments més estrictament lligats a la vida dels individus: naixement, matrimoni i mort. La tasca més complexa se centrarà a adaptar algunes de les cada cop més sofisticades eines d'anàlisi, que proposa i utilitza la moderna demografia històrica, per tal d'adequar la complexitat dels mètodes de la demografia a la parquetat i irregularitat de les fonts documentals del període pre-estadístic. Existeix una ja important tradició de monografies sobre diversos nuclis urbans de la península -citades àmpliament en planes precedents- que centren la seva proposta metodològica en base a l'aprofitament descriptiu de les dades demogràfiques, a fi i efecte d'aprofundir en la caracterització i interpretació dels fenòmens que afecten als principals esdeveniments vitals dels individus. Bàsicament aquesta serà la nostra pauta a seguir.

2- Reconstrucció de Famílies Aquesta podria haver estat, probablemet, la gran aposta i el gran risc metodològic de la nostra proposta d'investigació. El mètode, dissenyat originàriament per M. Fleury i L. Henry i aplicat de manera modelica en el primer gran estudi que el va emprar, la parròquia de Crulai (14), té ja tota una llarga història d'anàlisi i debat sobre les seves indubtables virtuts i les seves ineludibles deficiències (15). Són molt escassos (per no atrevir-nos a dir inexistent) els estudis d'aquest caire aplicats a parròquies del segle XVI, tant europeu

(14)- E. Gautier et L. Henry La population de Crulai, paroisse normande. Etude historique Paris 1958

(15)- Vegeu la valoració mésadament crítica que en fa W. Kula, Problemas y métodos de la Historia Económica, Barcelona 1977³ pp 328-335

com espanyol i, menys encara, en àmbits urbans amb certa importància numèrica pel que fa al contingent poblacional que hi habita (16). Amb tot, si no és per censos de població on es faci relació detallada del nombre de cases i dels seus habitants (documentació de la qual la nostra carència és total i absoluta) res no sabem de l'estructura de la família i de tota la munió de comportaments que configura com a cèl·lula base del teixit social. Cal, per tant, acceptar el risc, mesurar els nostres propis límits documentals (irregularitat en la grafia, absència de mortalitat, fortíssima mobilitat poblacional etc.) i intentar donar la màxima coherència a les potencialitats de la tasca a iniciar. Probablement, cal dir, ja d'entrada, que el mètode no es podrà aplicar en la nostra recerca d'una manera minuciosa i exhaustiva perquè la manca de registres de mortalitat impideix l'estimació acabada i definida de la reconstrucció de nuclis conjugals i estructures familiars. Potser tampoc és aquesta la nostra única finalitat.

Pretenem utilitzar les eines metodològiques que llargs anys de pacient i meticulosa tasca d'anàlisi ens han aportat per tal d'adequar-les a les nostres capacitats i la qualitat específica dels documents. Així, per exemple, per solventar alguns dels nostres dubtes concrets i específics (edat d'accés al matrimoni i descendències familiars), emprarem de manera parcial les bases del mètode, a través de l'aplicació d'un criteri de mostreig, que altres, anteriorment, han considerat d'utilitat davant un volum de registres tan important com el que aquí ens ocupa. Molts són els que es lamenten de la manca de crítica documental abans d'entrar en el balanç del treball, no és aquest el nostre cas: despullar les possibilitats del nostre recolzament empíric ha estat la nostra primera gran

(16). Vegeu per a una avaluació de les dificultats concretes en el moment d'aplicar tal mètode a registres antics el balanç aportat per M. Lachiver: "La reconstitution des familles aux XVIe-XVIIe siècles (vers 1550-1670)" *Annales de démographie historique* 1980 pp. 97-103.

preocupació per tal que ningú no es porti a engany. A partir d'aquí, el camí resta obert i, de cap de les maneres ens posarem en polèmiques tan atrevides, estèrils i preocupants com les que han entretingut a seriosos historiadors, vinculats a tradicions departamentals diverses, justificant la qualitat d'unes concretes metodologies, emprades, en qualsevol dels casos, amb finalitats diverses (17)

3- Anàlisi de l'estructura socio-professional. Moltes són les dades que, en les fonts documentals del període pre-estadístic, ens aporten informació sobre aquesta qüestió, però molt escasses les metodologies dissenyades per al seu tractament estadístic i qualitatiu. Excepció feta dels estudis provinents de fonts de caire fiscal, a l'estil dels cadastres del segle XVIII, molt poques coses sabem que permetin apropar el model que, tradicionalment, ha definit la composició i estructura de les societats de l'Antic Regim europeu, a les realitats quotidianes en què els individus trobaven el seu lloc al sol en mig del complex entramat de la vida diària. A través de la mostra de població que es recull en els registres sacramentals, tenint a més en compte els buits que la documentació presenta, intentarem fer, primer, una caracterització estadística dels principals oficis i activitats en què s'ocupaven els lleidatans, i, segon, una anàlisi de les interrelacions que es produeixen entre ofici i procedència geogràfica i entre ofici i emparellament conjugal, cosa que serà no solament un reflex de les principals activitats econòmiques de la ciutat.

(17)- Mestic referint a una que considero profundament estèril polèmica entre els historiadors lligats a departaments d'història econòmica agrupats al voltant de V. Pérez Moreda que entren en confrontació amb altres lligats a Departaments d'Història Moderna, com siguin els del grup de Santiago fent balanç crític de les eines emprades en cada cas, és a dir demografia de base quantitativa davant reconstrucció de famílies. Vegeu V. Pérez Moreda y D. S. Reher, "La Demografía Histórica en España" pp. 16-17 i J. Nadal, "Prólogo" a V. Pérez Moreda, Los riesgos de mortalidad en la España interior (Siglos XVI-XIX) Madrid 1980, pp. 8-9 replicants amb duresa per en J. M. Pérez García, "La Demografía española peninsular en el siglo XVIII. Los modelos periféricos noratlántico y mediterráneo", Exemplar no publicat (1988) p. 22 nota 13. Debats d'aquest tipus sols porten a inútils tancaments que res aporten al coneixement científic.

sinó de com aquestes condicionen una concreta estructura de classes i unes peculiars pautes d'autoreproducció del grup.

No hi ha dubte que la magnitud de treball que implica aquesta microanàlisi recolzada en més de trenta-mil registres de baptismes i més de cinc-mil de casaments precisa d'un acurat tractament informàtic, sense el qual la magnitud del treball podria posar en qüestió l'abast dels resultats. La informació de base ha estat introduïda en dos programes (baptisme prg i familia prg), el segon dels quals consta de cinc bases de dades interrelacionades (home dbf, dona dbf, parhome dbf, pardona dbf, familia dbf), elaborats acuradament per en Antoni Jové, que seran el punt de partida per a la quantificació i tabulació de les dades, prèvia a la seva anàlisi qualitativa (vegeu l'estructura informàtica de la fitxa de buidat en el quadre núm. 1). El suport de software emprat se centrarà en cinc programes fonamentals interdepenents en les diverses etapes d'elaboració del treball. Les dades base van ser introduïdes a "dBase IV". A partir d'aquest eficaç centre d'operacions, en primer lloc, la informació quantificada va ser, en part, transferida a 'Lotus 1-2-3', que ha donat suport a l'elaboració de molts dels quadres que precisaven d'un tractament estrictament matemàtic. Des del full de càlcul, les sèries que calia representar gràficament van ser traslladades al programa de gràfics "Microsoft Chart" (versió 2.0). En segon lloc, la informació qualitativa, que exigia tractament estadístic i comparació de sèries, es va preparar des de la base de dades per a processar-la sota criteris de significació estadística amb "SPSS PC". La presentació formal dels resultats ha estat elaborada amb "Microsoft Word" (Versió 4.0). Tot plegat, recolzat sempre en les imprescindibles verificacions manuals (no incloses evidentment en la presentació formal dels resultats) per a establir i fixar qualsevol hipotètic

marge d'error que pugui ser causa de distorsió en les conclusions finals. Una remarca final més. Hom se sorprendrà de què en el discurs expositiu de la tesi, semblin mancar les específiques i concretes referències documentals d'arxiu, justificadores de cada un dels valors absoluts, percentatges i asseveracions que es fan en les argumentacions del text. Excepte en els casos on era estrictament imprescindible, hem deixat clara constància de les fonts d'origen en el peu de cada un dels quadres on eren recollides les dades. La pretensió evident ha estat la de no ser excessivament repetitius en la consignació d'unes fonts que tenien un específic àmbit propi de consignació, diferent de l'habitual en les notes a peu de plana.

Per tant, sense més preambuls, endinsem-nos en les intimitats de l'evolució quantitativa i comportaments familiars i professionals dels homes i les dones de la ciutat de Lleida en el decurs del segle XVI. I, fem-ho, encuriósits, en primer lloc, per saber el que feien els seus veïns peninsulars.